

Bir Disiplin Dili Oluşturmak: ‘Yönetim ve Organizasyon’ Disiplininin Dilsel Gelişimine İlişkin Bir İnceleme

Recai COŞKUN*

Geliş Tarihi (Received): 30.12.2022– Kabul Tarihi (Accepted): 11.04.2023

DOI: 10.26745/ahbvuibfd.1226876

Öz

Bu çalışmada, 1950’lerden 1980’lere Yönetim ve Organizasyon disiplininin dilsel gelişimi seçilmiş ders kitaplarının belge çözümlemesine tabi tutulması yoluyla incelenmiştir. Farklı kurumları temsil eden yazarların farklı tarihlerde basılmış eserlerindeki dillerinin zamanla değişim gösterip göstermediği sorgulanmıştır. Yapılan çözümlemelerde yazarların özellikle 1950’lerde ve 1960’larda hem İşletme alanının hem de Yönetim ve Organizasyon disiplini dilinin oluşturulmasında iki meydan okumayla karşılaştıkları görülmüştür: Birincisi dilde tam karşılığı olmayan batı kökenli terimlere karşılık bulmak; ikincisi, siyasi gelişmelere bağlı olarak Türkiye’deki dil tartışmalarının etkisi altında disiplin dili kurmaya çalışmak. Yazarların dille ilişkileri açısından şu tavrı geliştirdikleri görülmüştür: (a) Bir bütün olarak Türk dilini ve özelden disiplin dilini yeniden kurmak; (b) yalnızca disiplin dilini kurmaya çalışmak; (c) dille ilgili bir iddia gütmeyen anlaşılabilirliği öncелеmek; (d) dille ilgili hiçbir kaygı taşımadan Türkçeyi olduğu haliyle etkili kullanmak. Dil konusu aynı zamanda ideolojik bir tartışma olduğu için, yazarların dönemsel siyasi gelişmeler karşısında dile ilişkin yaklaşımlarında değişiklik olduğuna ilişkin ipuçlarına rastlanmıştır. Yazarların en benzeşen yönü, batı kökenli terimlere eski Türkçe kelimelere oranla daha hoşgörülü olmalarıdır. Dil sorununun ideolojik alandan 1980’lerden itibaren sıyrılmaya başladığı tespit edilmiştir. Ancak, dil üzerinden üretilen siyasi gerilimlerin bir yansıması olarak disiplin dilinin olgunlaşması ve dilsel bütünlüğün sağlanması yolunda hala alınacak mesafe olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Organizasyon, Bilimsel disiplin, Disiplin dili

The Construction of a Disciplinary Language: An Examination of the Linguistic Development of the Discipline of ‘Management and Organization’

Abstract

In this study, the linguistic development of the discipline of management and organization from the 1950s to the 1980s was examined through a document analysis of selected textbooks. It has been questioned whether the languages used by authors representing different institutions in their works published at different dates have changed over time. In the analyses conducted, it was found that the authors faced two challenges, especially in the 1950s and 1960s, both in the creation of the field of business and in the language of the discipline of management and organization: the first was to find an answer to the terms originating from the West that had no exact equivalent in the Turkish language. The second was to try to establish a language for the discipline under the influence of the language debates in Türkiye, which depended on political developments. It is observed that the authors developed the following attitude regarding their relationship with the language: (a) restoration of the Turkish language as a whole and the language of the discipline in particular; (b) only attempting to establish the language of discipline; (c) prioritizing understandability without making any claims on the language; (d) those who want to use Turkish effectively as it is without any linguistic concerns. Since the language issue is also an ideological debate, evidence has been found that the authors' approach to the language has changed in light of periodic political developments. The most common aspect of all the authors is that they are more tolerant of terms of Western origin than of old Turkish words. It has been observed that since the 1980s, the language problem has begun to move beyond the ideological realm. However, as a reflection of the political tensions generated by language, it was concluded that there is still a long way to go to mature the language of the discipline and ensure linguistic integrity.

Keywords: Management, Organization, Scientific discipline, disciplinary language

*Prof. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, recai.coskun@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5200-6098.

Giriş

Bir disiplinin oluşumunda dil önemli işlevler üstlenmektedir zira disiplinlerin kendine özgü dilleri olmaktadır ve her kavram o disiplinin kendi bağlamı içerisinde anlam bulmaktadır (Benton ve Craib, 2018; Iliffe 2016). Ancak Türkiye’de dil olgusu birkaç nedenden ötürü karmaşık ve sorunludur. Birincisi, ulusal dil henüz güçlü biçimde kurumsallaşamamıştır¹. Ülkede alfabe tartışması, dilin sadeleştirilmesi gibi yaşamsal konular 1800’lü yıllardan günümüze bir uzlaşmaya varamadan ulaşmıştır (Hacıeminoğlu, 1977; Lewis, 1999; Timurtaş, 1964; Yücel, 1968). Cumhuriyetle birlikte gerçekleşen harf devrimi sonrasında öz/arı Türkçeciler ile yaşayan/sade Türkçeciler ve kısmen de Osmanlı Türkçecileri arasındaki kavga dil ve siyaset üzerinden süregelmiştir². Bir başka talihsizlik ise dil devrimi ile üniversite reformunun, yani Darülfünundan Üniversitelere geçişin birbirine yakın zamanlarda gerçekleşmesidir. Bu durum üniversitelerde büyük bir şaşkınlığa neden olmuştur (Hirsh 1985).³ Öyle ki disiplin dilleri oluşturulurken her akademisyen kendilerince bir yaklaşımı benimseyip terimler türetebilmiştir.⁴

Dil kavgasına taraf olmak istemeyenlerin de dil konusunda sorunları vardı. Bunlar yeni oluşan disiplinlere özgü kavramlara Türkçe karşılık bulma konusunda kurumsal destekten yoksundular. Bu nedenle her biri farklı çözümler aradılar⁵ ve disiplin diline ilişkin farklı tavır geliştirdiler. Bu durumun olumsuz sonuçlarının bütün bilimsel disiplinlere ve etkinliklere yansımaları olmuştur. Bunlardan birisi alan dillerinin yeterince olgunlaşmaması; buna bağlı olarak, o alanın üyelerinin ortak bir dil üzerinden tartışma zemini bulamamasıdır. Bu dilsel savruluk ders kitaplarına da sirayet ederek bu kısır döngüyü yeniden üretmektedir. Böylesi bir

¹ Bu sorunun büyüklüğünü Türkçeye verilen adlardan anlamak mümkündür: Osmanlıca, Osmanlı Türkçesi, eski Türkçe, yeni Türkçe, geleneksel Türkçe, sade Türkçe, yaşayan Türkçe, halk Türkçesi, arı Türkçe, öz Türkçe, duru Türkçe, uydurma Türkçe...

² Dilin ne denli ‘sadeleşeceği-arılaşacağı-özleşeceği’ konusu da tartışmalıdır. Farklı görüşler ve ideolojik yaklaşımlara örnek olarak bakınız Dilaçar (1969), Timurtaş (1979), Aksoy (1975).

³ Hirsch (1985: 249-260) hatıralarında üniversitede dil konusunda yaşanan şaşkınlığa ve doğan sorunlara ayrıntılı yer verir. Yine Oğuz Atay (2005: 74) ‘Bir Bilim Adamının Romanı’ adlı kitabında bu durumu şöyle betimler: ‘Her şey her gün değişiyordu. Önce harfler değişmişti, yepyeni bir yazı çıkmıştı. ... Sonra kelimeler değişti. Her gün yüzlerce yeni kelime ortaya atılıyor, bir gün önce ortaya atılan yüzlerce kelime siliniyordu. Bu arada eski kelimeler de yara alıyor, ortadan kalkıyordu. İki taraf da ağır zayıat veriyordu...’

⁴ İktisat kelimesi buna bir örnektir. Nisanyansozluk.com’un İ. Ortaylı’dan aktardığına göre iktisat kelimesi 1870’lerde Fransızca ekonomi karşılığı olarak ilk olarak Ahmet Cevdet Paşa tarafından kullanılmıştır. Ş. Sami kelimeyi 1. itidal üzere hareket, hadd-i vasatıye riayet, 2. tasarruf, idare, ilm-i iktisad: ilm-i idare, ilm-i servet anlamlarında kullanılmıştır. 1930’larda iktisat yerine ekonomi denmeye başlanmıştır (örneğin Alkan, 1937). Kimileri ise iktisat ve ekonomi yerine ‘öz Türkçe’ karşılık aramıştır. Bulunan karşılıklar ‘akçabilim’ (Tomanbay, 2001) ‘tutumbilim’ (Efeoğlu, 2011:40) ve ‘geçimbilim’ (Mihçioğlu, 1985) olmuştur. Bunlardan hiçbiri tutmamıştır. Kazanan ‘ekonomi’ olmuştur.

⁵ Örneğin T. Mengüşoğlu ‘Felsefeye Giriş’ (1959: IX) kitabında: ‘Bu kitabın diğer mühim bir eksikliği de yabancı kelimelerdeki şekil değişikliğinde ortaya çıkmaktadır: meselâ ontologie, ontoloji; anthropologie, anthropoloji ve bunlara benzer tabirler... Bu hususta henüz yerleşmiş, sabit bir karakter kazanmış umumî bir kaidenin mevcut olmamasına ve işin keyfilğe dayanmasına çok üzülüyorum’ demektedir.

ortamda bilgi toplama, aktarma, üretme ve çoğaltma gibi bilimsel etkinliklerin tümü verimsizleşmektedir. Bu çalışmanın odağında da bu sorun yer almaktadır.

Araştırma süresince Yönetim ve Organizasyon (YO) disiplinin dil karmaşasından nasıl etkilediğine ve kendi dilini oluştururken hangi evrelerden geçtiğine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Burada disiplinin oluşumunda kurucu görev üstlenen akademisyenlerin dile ilişkin yaklaşım ve kaygıları seçilmiş eserler üzerinden tartışılacaktır. Bu yolla disipline özgü dilin oluşumunda daha kurumsal ve ortaklaşa bir tutum geliştirilmesi gereğine dikkat çekilebilecektir. Zira belirttiği gibi, dil toplumsal ve örgütsel inşaların iç yüzünü anlamada analitik işleve sahiptir (Arslan, 2018). O halde denilebilir ki, dilsel bütünlük ve tutarlılık o disiplinin yerleşikliğine ve iletişim gücüne işaret eder.

1. Türkiye’de Yönetim Organizasyon Disiplini Alan Yazını

Türkiye’de, YO, üzerinde en fazla çalışılan disiplinlerden birisidir. Çok sayıda çalışmada disiplin farklı yönleriyle ele alınmıştır [bakınız örneğin Üsdiken (2003; 2004); Öz-Alp ve Artan (1977); Kırkbeşoğlu, vd. (2015); Kurt ve Demir (2015); Üsdiken ve Erden (2001); Berkman (2009); Dirlik (2016); Coşkun (2020); Özen’den (2001); Mendeş-Pakdemir vd. (2016)]. Bütün bu çalışmalara karşılık disiplin dilinin oluşum sürecine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Özkul ve Şatırer (2020) Oluç’un (1959; 1963) kitabının ilk iki baskısını ‘metin sadeleştirme’ bağlamında inceleyerek 1950’lerde Amerikan etkisiyle gelişen işletmecilik ve yönetim bilgisinin sonucu olarak doğan sadeleştirme arayışı üzerinden tartışmışlardır. Yavuz (2011) ise Cemal Mihçioğlu’nun yönetim bilimlerine yaptığı katkıları incelerken dile ilişkin çalışmalarına da yer vermiştir. Coşkun (2009a) ise günümüz yönetim kitaplarında yazım hataları ile ideolojik tutumun yanısıra çeviri hatalarına dikkat çekmiştir (Coşkun, 2009b). Buna karşılık dizgesel bir yaklaşımla disiplinin dil oluşturma çabalarını ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysa bilimsel olanı araştırma konusu edinen çalışmaların Sayer’in (2016:31) deyiimiyle ‘bilginin dilsel ve dilbilimsel karakterine’ mutlaka odaklanmaları gerekir. Bu nedenle, dil konusunun zaman zaman şiddetli siyasi tartışmalara konu olduğu Türkiye’de Fransız, Alman ve Amerikan okullarının etkisi altında yerleşme savaşımı veren YO disiplininin dil kurma çabalarının daha fazla incelenmesi gerekmektedir. Bu araştırma bu türden çalışmalar için bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır.

2. Yöntem

Araştırma, seçili ders kitapları üzerinden belge incelemesi yoluyla yürütülmüştür. Ders kitapları belli ölçütlere gözetilerek azami çeşitliliği sağlayacak biçimde kasti örnekleme (Coşkun, 2022) yoluyla belirlenmiştir. Disiplinin kuruluşunun gerçekleştiği 1950’ler ile

1980'ler arasında az sayıda ders kitabı yayınlandığından azami çeşitlilik örnekleme yapma olanağı sınırlıdır. Eserler seçilirken;

- a) Yazarının disiplinin kuruluş sürecinde görev alması,
 - b) Yazarının dönemin farklı öncü kurumlarını temsil etmesi,
 - c) Telif veya çeviri eserlerin olması,
 - d) Kitapların birden çok baskısının olması yahut yazarın aynı konuda farklı tarihlerde yayınlanmış kitaplarının olması
- ölçütleri gözetilmiştir.

Bu ölçütler ışığında alanın kurucularından Mihçioğlu, Oluç, Tosun, Eser, Hatipoğlu ve Sürgit'in aşağıda ayrıntıları verilen kitapları araştırma için seçilmiştir. Sözü edilen yazarlar aynı zamanda o dönemin öncü akademik kurumlarını temsil ediyorlardı (bakınız Çizelge 1).

Belirlenen ders kitapları bu araştırmanın veri setini oluşturmaktadır. Bunlar belge çözümleme deseni ile incelenmiştir. Belge çözümleme, veri toplamak, çözümlemek, yorumlamak ve çıkarımda bulunmak aşamalarını kapsar (Bowen, 2009). Bulgular belli bir dizgesellikle oluşturulan başlıklar altında düzenlenir. Belge çözümlemeyi tipik bir içerik analizinden ayıran yön, geniş ölçüde doğrudan alıntılarla yürütülmesidir. Bu yolla çıkarımların doğrudan alıntılarla gerekçelendirilmesi olanaklı olur (Coşkun, 2022). Eserlerin incelemesinde şu noktalar gözetilmiştir:

- a) Yazarların genel olarak Türkçeye, özel olarak alan ve disiplin diline ilişkin bir iddiası var mıdır, nasıl?
- b) Yazarlar, Osmanlı Türkçesi, Yaşayan Türkçe yahut Arı Türkçe kullanımı konusunda özel bir tutum geliştirmişler mi?
- c) Yazarların dilleri iktidarların dile ilişkin siyasetlerinden etkilenmiş midir, nasıl?

3. Disiplinin Kurucusu Niteliğindeki Seçili Eserlerin Belirlenmesi⁶

YO disiplininin kuruluşunda telifler kadar çeviri eserler de etkilidir. Kurucular Alman ekolünün yerini Amerikan ekolünün almaya başladığı 1950'lerle akademik kurumlara katılmışlardır. Bu dönem akademisyenleri hem Almancadan İngilizceye geçişten hem de ilk Türkçe eserleri vermekten kaynaklanan dil sorunları yaşıyordu. 1960'larda buna bir de yaşayan Türkçe ile öz Türkçe akımları arasında alevlenen ideolojik dil gerilimleri eklenmişti.

Bu pratik ve ideolojik kökenli dil sorunlarına alan kurucularının dönemselsel olarak nasıl yaklaşıtlarını belirleyebilmek için eserlerinde kullandıkları dil karşılaştırmalı bir yaklaşımla

⁶ Burada eserleri incelenen yazarlara alana ve disipline yaptıkları katkılar nedeniyle minnettarım. Kısıtlı imkân ve güçlükler içinde disiplinin yolunu açtılar. Yapılan eleştiriler yalnızca onların emeklerinin değerini artırır.

incelenmiştir. Eserler belirlenirken kurucu unsurlar olarak İstanbul ve Ankara kökenli akademisyenlerin temsiline özen gösterilmiştir.

Çizelge 1. İncelenen Yazarlar ve Eserleri

Yazar/ Arkaplanı	Eğitim	Çalıştığı Kurum/Alana Katkısı	İncelenen Eserleri
Cemal Mihçioğlu Ankara Siyasal Bilgiler Okulu lisans; İstanbul İktisat doktora. ABD, Belçika, Fransa'da araştırmalar.		Ankara Siyasal Bilgiler, Maliye Bölümünde Araştırma Görevlisi, Maliye Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Ankara Siyasal ve ODTÜ İİF'de öğretim üyeliği, TODAİE'de idarecilik.	Telif: Personel İdaresinde Beşerî Münasebetler' 1955 ve 1958 baskıları. Çeviri: Simon vd. 'Kamu Yönetimi', 1966, 1973, 1980 ve 1988 baskıları.
Mehmet Oluç Lisans ve doktora İstanbul İktisat. ABD'de eğitim ve araştırma.		İ.Ü. İktisat ve İşletme. Öğretim Üyesi, İdareci, İşletme Fak. Kurucusu. Dekan.	İşletme Organizasyonu ve Yönetimi, 1959, 1963, 1969 ve 1978 baskıları.
Kemal Tosun İ.Ü. İktisat, LSE, Minnesota ve Harvard Üniv. (ABD, doktora sonrası araştırmalar)		İ.Ü. İşletme Kürsüsünde asistan, öğretim üyesi, Dekan, İşletme İktisadi Enstitüsü Müdürü, Vehbi Koç Vakfı İdari Heyeti üyesi.	-İşletme Sevk ve İdaresinde Kontrol ve Revizyon,1959; -İşletme ve Müesseselerde Sevk ve İdare Prensipleri ve Politikası, 1961 İşletme Yönetimi, 1984.
Nevzat Eser Bilgi edinilememiştir ⁷ .		Ankara Ticari İlimler öğretim üyesi Adana Ticari İlimler, "reisi". Sabancı Vakfı İcra Komitesi üyeliği	-Güvenal ve Eser, Ticaret ve Sanayi İşletmeleri ile Bankalarda Sevki İdare, 1961. -İşletmelerde İdarecilik ve İnsan Münasebetleri, 1964. -Eser Genel İşletme İktisadi Dersleri, 1973.
Zeyyat Hatipoğlu Lisans ve doktora İstanbul İktisat. Yurtdışında araştırmalar.		İTÜ'de asistanlık, öğretim üyeliği. 1977 yılında İTÜ İşletme Mühendisliği Fakl. Kurucularından, Dekan.	-İşletmelerde Organizasyon, 1964 -İşletmelerde Yönetim, Organizasyon ve Personel Davranışı, 1986.
Kenan Sürgit Ankara Siyasal Bilgiler		TODAİE'de öğretim üyeliği ve yöneticilik. kitabıdır.	Çeviri: Newman'ın 'Administratve Action: The Techniques of Organizastion and Management' kitabının 1970, 1972, 1979 ve 1985 baskıları.

⁷ Çalışma esnasında kimi akademisyenler hakkında en temel bilgilere dahi ulaşılammıştır. Türkiye'de işletmecilik alanında eser vermiş akademisyenlerle ilgili biyografik çalışmalara ihtiyaç vardır.

4. Bulgular

4.1.Kökten Bir Öz Türkçeci ve Dil Kurucu Olarak Cemal Mihçioğlu

Mihçioğlu akademisyenliğinden öte, çeviri eserleriyle, Arapça, Farsça ve batı kökenli kelimelere önerdiği karşılıklarla ve dil savaşımıyla alanın kurucuları arasında yerini alır. Yıllar geçtikçe ‘dilciliği’ öne çıkar, TDK’nun ‘Yarkurulunda’ görev alır ve tükenmez bir çabayla yeni terim ve sözcükler bulmaya çalışır (Mihçioğlu, 1992). Dile yaklaşımının hayli ideolojik oluşuyla burada eserleri incelenen diğer akademisyenlerden ayrılır. Kendisinin çeviri istek ve becerisinin henüz üniversite yıllarında başladığı ve uzun yıllar sürdüğü bilinmektedir (Mihçioğlu, 1983). Günümüzde alanda kullanılan çok sayıda kavramın önericisi ve ilk kullanıcısıdır. Özellikle 1970’lerde ‘arı Türkçe karşılık’ arayışı uç noktalara ulaşmış ve dostlarıyla ‘daha iyi karşılık bulma’ yarışına girmiştir (1992). 1960’larda çevirdiği Simon vd. (1966, 1967 ve 1968) kitabı bugün oldukça anlaşılabilir olması, bu çevirinin YO ve Kamu Yönetimi disiplinlerinin dilinin oluşumunda üstlendiği önemli görevi göstermektedir. Ancak kitabın sonraki baskılarında dili anlaşılabilir duruma gelmiştir. Mihçioğlu’nun dile yaklaşımında siyasi ortamın etkilerinin izleri vardır.⁸

Çizelge 2. Mihçioğlu’nun Dilinde Evreler: Geleneksel, Anlaşılabilirlik, Aşırılık, Durulma

<p>1960’lardan Önce: Geleneksel Dil</p> <p>1954: ‘Rapor, hizmet içi eğitime müteallik meseleleri, başka bir deyimle, idarenin memurları vazife sırasında yetiştirmek maksadıyla tertip ettiği kursları ve diğer eğitim (talim ve terbiye) programlarını ele almaktadır’ (Kingsbury, 1954:1).</p> <p>1958: Küçük organizasyonlarda maneviyatın büyüklerine nazaran daha yüksek olmasının sebebi, işçilerin birbirlerini tanımak imkanına, daha fazla sahip olmalarıdır (Mihçioğlu, 1958:65).</p>
<p>1960’lar: Anlaşılmayı Önceleyen Sade Bir Dil</p> <p>Simon vd., 1966, Birinci Kitap: ‘Çeviride elden geldiği kadar Türkçe sözcükler kullanmak suretiyle, kitabı genç üniversite öğrencilerinin sıkıntısızca izleyebilecekleri bir üslupla sunmak için çaba harcadık’ (s.IX).</p> <p>Simon vd., 1967, İkinci Kitap: ‘Bu arada değerli asistanlarım çeviri dilinin daha da sadeleştirilmesi amacını güden ve bir kısmını memnunlukla dikkate aldığım birçok tavsiyelerde bulundular. ... bu tavsiyelerin bir kısmını özellikle orta yaşlı ve dilde sadeleşme akımının kenarında kalmış okuyucularda aşırı bir yadırgama duygusu uyandırmamak endişesiyle ... dikkate almadım’ (s.III).</p> <p>Simon vd., 1968: Üçüncü Kitap: ‘... mümkün olduğunca sade bir dil kullanılmaya çalışılmış, fakat eserin çeşitli yaş gruplarındaki kimselerce okunacağı göz önünde bulundurularak dil aşırılıklarına gitmekten kaçınılmıştır’ (s.III).</p>

⁸ Mihçioğlu’nun dile yaklaşımında siyasi gelişmelerin izine rastlanır. Demokrat Parti döneminde dilini sadeleştirmeye yatkın ama geleneksel bir zemine oturmuştur. 1960 darbesi sonrasında darbecilere ve İnönü’ye yakın durur. Aydın ve Nilüfer Yalçın, Erdal İnönü, Bülent ve Raşan Ecevit ile yakın dost olur. Bu dostlukların da muhtemel etkisiyle 1970’lerde köktenci bir arı Türkçeci olacaktır (bakınız Mihçioğlu, 1983).

1970'lerden 1980'lerin ortası: İdeolojik ve Kökten Arı Dillilik

1973 Baskısı: '... çeviriyi yeni baskı için hazırlamaya başladığımızda, kullandığımız dilin arada geçen birkaç yıl içinde şaşılacak ölçüde eskimiş olduğunu gördük⁹. Bunda ... dil konusundaki kişisel bilinçlenmemizin de büyük etkisi olmuştu.

... bu yeni baskıyı düzenlerken metni yabancı sözcüklerden arıtmak üzere özel bir çaba harcadık. ... 1950'lerden bu yana okutulmaya başlanan, dolayısıyla terimleri daha durulup yerleşmemiş olan bu alanda terimler geliştirmeyi bir görev saydığımız için bu konuda da elden geldiğince çaba harcadık. Burada ilk kez yazıya döktüğümüz terimlerden kimini daha önce derslerimizde öğrencilerle de görüşüp tartışarak uygunlukları konusunda görüş birliğine varmaya çalıştık.

Bu baskıyı hazırlarken ilk baskı metni üzerinde yaptığımız değişikliklerin sayısı yaklaşık olarak 30.000'dir. ... Yapıtı dil yönünden gözden geçirirken yalnız Arapça ya da Farsça kökenli sözcüklerin değil, Batı kaynaklı sözcüklerin de Türkçe karşılıklarını bulup kullanmaya çalıştık' (1985: XI-XII).

1980 Baskısı: 'Türkçe köklere Türkçe ekler katarak türettiğimiz sözcüklerden birçoğunun gerekçeleri bu yapıtı oluşturan yüzlemlerin altyazılarında yer almaktadır. ... okuyucuların ... bu yapıtı okurken büyük bir yadırgama duymayacaklarını, ... söyleyebiliriz. ... kılavuza bu son baskıda iki yüz sözcük daha ekledik' (1985:X).

1980'lerden itibaren: Durulma

Artık piyasa, kitap, kalem, müdür, jüri, politika, demokrasi, sınıf, seminer, sayfa, gibi daha önceleri kitaplarından çıkardığı (1973 ve 1980 baskıları) çok sayıda kelimeyi tekrar kullanmak yolunu seçmiştir (Mihçioğlu, 1983, 1992).

Simon vd. kitabının 1973 çevirisinde Mihçioğlu'nu kökten biçimde arı Türkçeye geçişine 'dört yılda dilin şaşılacak ölçüde eskidiğini' ve 'dil konusunda kişisel bilinçlenmesini' gerekçe göstermesi O'nun dile yaklaşımını yansıtır. Hangi dil 'dört yılda' eskir? Eskidiği için dilinden çıkardığı kelimeler kitap, kalem, sayfa, hatıra, hafıza, akıl, zekâ, piyasa, iktisat kaç yüz yıldır bu dildeydi? Eğer konu 'kişisel bilinçlenme' idiye bu süre yine yeterli değildir. Bu durumda akla dönemin siyasi ikliminin bu dönüşümde belirleyici olduğu gelmektedir. Önerdiği terimlerin uygunluğunu 'öğrencileriyle yaptığı tartışmalarla' karara bağlaması dönemin ruhunu yansıtmaktadır.

Çizelge 3. Aynı Kitap ve Mihçioğlu'nun İki Farklı Çeviri Dili

1966, Birinci Kitap, 1. Baskı	1980, Birinci Kitap, 5 Baskı
'Günlük dilde kamu yönetiminden, federal, federe ve yerel yönetimlerin yürütme organları, Kongre'ce ve federe devletlerin meclislerince kurulan bağımsız kurul ve komisyonlar, iktisadi kamu kuruluşları ve diğer bazı uzmanlık kurumları kastedilir.' (s.5).	'Günlük dilde kamu yönetiminden, birleşik generkin, üye generklerin, yerel yönetimlerin yürütme örgenleri, Kurultay'ca, üye generklerin yasama örgenlerince kurulan bağımsız kurullar, geçimsel kamu kuruluşları ile başka birtakım uzmanlık kurumları anlaşılır' (s.5).

Çizelge 4. Mihçioğlu'nun (Simon vd.1985) Çevirisine Eklediği 'Türkçe-Yabancı Kökenli Sözcükler Kılavuzu' İçinde Yer Alan Kelimelere Örnekler

adlam-imza	başkişi-müsteşar	sayımlama-istatistik	enflasyon-şişkinlik
aktöre-ahlak	betik-kitap	gelim-maliyet	lisans-çıkışöncesi
ücret-ödem	uziş-zanaat	elermi-fırsat	enstitü-kurun
başlam-madde	geçimbilim-iktisat	bütçe-geçinge	yazgıç-kalem

⁹ Oysa kitabın baskıları arasında dili bugün anlaşılılmaya en yakın olanı birinci baskısıdır.

Mihçioğlu'nun önerdiği veya kullandığı arı Türkçe sözcüklerden kalıcı olanlarının yanında kaybolanları daha çoktur. Yine de o dönem akademisyenlerinin haklarını, önerdikleri veya kullandıkları alana özgü kimi terimlerle günümüz disiplin dilinin Türkçeleşmesine katkıda buldukları için teslim etmek gerekir. Burada 'keşke halkın dilinde yaşayan kelimelere savaş açmak yerine bilimlerin ve düşüncenin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan yeni kavramlara Türkçe karşılık aransaydı' denilebilir. Elbette bunu için öğrenciler, asistanlar ve dostlardan önce dil uzmanlardan görüş alınmalıydı. Zira Türk Dili önüne gelenin terim ürettiği, karşılık aradığı bir alan olmamalıdır.

4.2. Dilde 'Durulaşma' Kaygısı ve Mehmet Oluç¹⁰

Oluç'un (1959 ve 1963) genelde İşletme özelde YO dilini oluşturmada önemli katkısı olmuştur. Öğrenciler tarafından daha rahat anlaşılacak için 'duru' dil arayışında olduğunu kitabının (1959)¹¹ önsözünde belirtmektedir. 'Durulaşma' arayışı alan dilinin kurucusu bir akademisyenin iyiniyetli çabası olarak görülebilir. Ancak aradan henüz dört yıl geçtikten sonra kitabın ikinci baskısında (1963:IV) Oluç, artık 'Türkçeyi geliştirmek' görevini üstlenmiş ve kitabın adı dahil, bambaşka bir dil kullanmıştır. Bunda muhtemelen siyasi ortamın etkisi vardır. Ancak, Oluç'un dile yaklaşımını salt siyasi bir tavra indirgemek ve 'Menderes iktidarında yaşayan Türkçe, 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında daha arı bir Türkçe' benimsediği kesin olmasa da, dört yıl içindeki bu değişime iktidarların dile yaklaşımlarının etkisi olabileceği ihtimal dahilindedir.¹² Doğrudur, disiplin kurulma aşamasındadır ve yeni sözcüklere gerek duyulmaktadır, ancak terk edilen kelimeler yalnızca 'yeni nesiller tarafından anlaşılması güç' olanlar yahut batı kökenliler değil, halkın dilindedir.

Çizelge 5. Mehmet Oluç'un Dil Kaygısı

1. Baskı Önsöz (1959: III): Bu kitapta kullanılan terimlerin bir kısmının İngilizce karşılıkları belirtilmiştir. İşletme organizasyonu ve sevkü idaresi sahasında her gün yeni yeni mefhumlar ve bunları karşılayan terimler ortaya çıkmaktadır. Gerek bu terimlerin Türkçelerini tespit etmek gerek eskimiş ve genç nesiller tarafından anlaşılmayan bazı terimleri yenilemek için bir hayli gayret sarfedilmiştir. Yazdıklarımızın gelecek nesiller tarafından da anlaşılmasını gönül arzu ediyor (s.III).

2. Baskı, Önsöz (1963: IV): Türkçemizi geliştirmek, oluşturmak ve bilim dili olarak serpilmesine yardım etmek, ... görevi bizim kuşaklara düşmektedir. ... sosyal bir olay olan dilimizin durulaşması işinin daha da çabuklaşması gerekmektedir. Bu inançla kitabımızı elden geldiğince duru bir Türkçe ile yazmaya çalıştık. Eski

¹⁰ Mehmet Oluç İşletme alanının kurucularının başında gelir. Bunu meslektaşları S. Zaim (2007:329) şöyle anlatmaktadır: 'Ben Sosyal Siyaset'te, Ahmet Kılıçbay İktisat'ta, Kemal Tosun da İşletme'de Mehmet Oluç'un kürsüsündeydi. Mehmet Oluç da kürsünün başına şöyle geçmişti. Alfred Izak gidince İşletme kürsüsü Ahmet Ali Özaken'e kalmıştı. Sonra o genç yaşta vefat etti. Bunun üzerine Mehmet Oluç'u İktisadi Coğrafya'nın başından aldılar, İşletme'nin başına geçirdiler. O kürsüyü geliştirdi ve Türkiye'de İşletme kürsüsünü hakikaten İşletme kürsüsü haline getiren kendisidir'. Ayrıntı için Oluç'a (1972) bakılabilir.

¹¹ Oluç'un 1959 ve 1963 yıllarında yapılan ilk iki baskısı arasında içerik benzer kalsa da dil bakımından anlamlı farklar olduğu; ancak kitabın daha sonra 1969 ve 1978 tarihli baskılarda dilin aynı kaldığı görülmektedir.

¹² Gerçi Oluç'un birinci ve ikinci baskısına yazdığı önsözler arasında yalnızca benimsenen sözcüklerin değişmediğini, söylemin de genel olarak zamanın siyasetine uygun olarak dönüştürüldüğünü gösterir izlere de rastlanır.

kuşakların alışık olmadığı bazı sözcüklerin karşılıklarını da kitabın sonundaki bir sözlükçük (lügatçe) de gösterdik.

Görüldüğü üzere Oluç kendini hem alan dilinin kurulması hem de Türkçenin ‘durulaşması’ için sorumlu görmekteydi. Bu nedenle dört yılda kullandığı dil neredeyse başka bir dile dönüşmüştü.

Çizelge 6. Oluç’un Birinci ve İkinci Baskıda Değişen Dili: Kitap Adı ve Altbaşlıkları

Birinci Bası: Başlık ve Alt Başlık: İşletme Organizasyonu ve Sevku İdaresi (1959)
İşletme ilmi, tarifi, tarihi ve tasnifi; Müteşebbis, Sevkü İdareci; Meslek Seçimi; Piyasa Şartları; Maliyet Masrafları; İşletme Büyüklüğü ve Kapasite; Kuruluş Yeri; Kapital ve Kapital ile ilgili mefhumlar; Hukuki Organizasyon ve İşletme içi organizasyon; Finansman Politikası ve Finansman Meseleleri.
İkinci Bası: İşletme Organizasyonu ve Yönetimi (1963)
İşletme Bilimi; Tanımı; Tarihi ve Bölümlendirilmesi; Müteşebbis; Yönetici; Meslek Seçimi; Pazar Şartları; Maliyet Giderleri; İşletme İriliği ve Kapasite; Kuruluş Yeri; Hukuki Organizasyon ve İşletme İçi Organizasyon; Finanslama Politikası ve Meseleleri; Bilanço Analizleri; Sermaye Kaynakları; Ticari Krediler ve Senetler; Hisse Senetleri ve Tahvillerle Finanslama.
Not: Diğer baskılar 1963’ün tıpkıbasımlarıdır.

Ancak açık olan şudur: bilinçli yahut bilinçsiz, Oluç’un yabancı terimlere karşı hoşgörüsü Arapça ve Farsça kökenlilere olduğundan çoktur. Kitabının adının yanında ikinci baskısına (1963) eklediği ‘sözlükçe’ buna ilişkin örnekler içermektedir. Kendisi ilim yerine bilim, tarif yerine tanım, devretmek yerine aktarmak, cihaz yerine aygıt, faaliyet yerine didişme, ihmal etme yerine boşverme, gayri safi yerine katışık, refah yerine genlik, teşekkül yerine örgüt, piyasa yerine pazar kullanmayı önerirken; organizasyon, ofis, amortisman, standart, materyal, fiatlandırma, faktör, politika, karakter, monopol, kapasite, konjonktür, potansiyel, sentetik, socio-psikoloji gibi terimleri kullanmayı sürdürmekte sakınca görmemiştir. ‘Sözlükçe’inde Türkçe karşılık önerdiği batı kökenli terim sayısı beş-altı tanedir. Bunlar arasında lider-önder; prensip-ilke, departman-bölüm sayılabilir.

4.3. Kemal Tosun’un¹³ Melez ve Parantezli Dili

Kemal Tosun kendine özgü bir dil benimsemiştir. Dilde ‘sadelik ve kolaylık’ ilkelerini dile getirse de (Tosun, 1984:6) eserlerinde çokça görülen parantez içerisinde karşılık verme tarzı güçlü bir disiplin dili oluşturmada sorun yaşadığına göstermektedir. Tosun, erken dönem (1959) eserinde çok sayıda batı kökenli kelime kullanır. Alan dili kurmak gibi bir kaygısı yoktur. Yabancı kökenli kavramları kullanırken bunlara karşılık gelebilecek Türkçeleşmiş her seçeneği irdelese de bunlardan yana bir tercihte bulunmaktan kaçınır. Sonraki eserlerinde (1961, 1984, 1990) dilini hem batı kökenli hem de görelî eski kelimelerden arındırmaya çalıştığı görülür. Yine de batı kökenli kavramlara Arapça-Farsça kökenlilerden daha hoşgörülüdür.

¹³ Kemal Tosun’un akademik katkılarına ilişkin ayrıntılar için bakınız (Oluç, 1972).

Cizelge 7: Zaman İçerisinde Kemal Tosun'un Disiplin Dili

Tosun (1959)	Tosun (1984)
... kontrol bir mukayesedir. Bir olan (= fiili durum ve netice) ile olması lazım gelenin (= arzulanın, planlanan) karşılaştırılmasını, aralarındaki farkların tespitini ve bu farkların bertaraf edilmesini tazammum eder. Kontrol, tıpkı ölçme, tartma gibi bir mukayese ameliyesidir. Filhakika, ölçmede, önce, uzunluğu ölçülmesi istenen şey mevcuttur (= fiili durum); saniyen, ölçmeye hizmet edecek bir mikyas, bir kıstas, bir standart vardır ki, bu da metre, yard v.s. olup olması lazım geleni temsil eder (s.21).	Yönetim sürecinin son evresi olan kontrol işlevi aslında bir karşılaştırma işidir. Karşılaştırma yapabilmek için ise, en az iki şeyin var olması gereklidir. Bunlardan birincisi, olması gereken gerçekleşmesi istenen durumdur; ikincisi ise, gerçekten ulaşılmış olan durum, yani çalışma ve faaliyetlerin sonucudur. Bu ikisini karşılaştırmak yoluyla istediğimiz duruma (sonuca) ulaşılmış olup olmadığımızı veya hangi ölçüde ulaşılmış olduğumuzu saptayabiliriz (s.130).

Görüldüğü üzere Tosun zamanla dilini yenilemiş ama bunu saplantıya dönüştürmemiştir. Hala faaliyet, emir, talimat, masraf, fiili, teftiş, iradi, kanaatkâr, gibi kelimeleri kullanmakta sakınca görmemiş hatta motif, saik ve güdüyü birlikte kullanmıştır. Aynı zamanda mekanizma, bottle-necks, kontrolör, moral, realite, otorite, nominal, prestij, likidite, kolektivist gibi batı kökenli terimleri cümlelerine rastgele serpiştirmiştir. Kimi durumlarda ise kelimelerin Türkçe ve İngilizcesini birlikte vermiştir: önderlik (leadership), yönetsel (operational), icrai (executive), dahi (genius), izleyen (followers), yöneticiler devrimi (managerial revolution) gibi. Bu yaklaşım günümüzde de Türkçe karşılıktan emin olunmayan durumlarda başvurulan bir yoldur¹⁴.

Tosun'un kelimelere parantez içerisinde karşılık gösterme tarzı zaman içinde değişmediği gibi bunu belli bir düzende de yapmamıştır. Aynı kelimenin İngilizce karşılığını (örneğin nispet-ratio) defalarca verir. Aynı kavrama yer yer farklı karşılıklar önerir (örneğin rasyonelite, standart). Dahası çeviri yönünde de bir düzen gözetmez. Kimi zaman Türkçeden Türkçeye (örneğin zihinsel-dimağı, talimat-yönerge, haber-bilgi, etkili-tesirli, yalnız-tek başına, fazlalaştırmak-azamileştirmek, manevi-tinsel); kimileyin batı dilinden batı diline (örneğin rasyonellik-efficiency, kontrolör-controller veya comptroller, revizör-internal auditing); kimi durumlarda batı dillerinden Türkçeye (örneğin koordine-uyumlu, patriyarkal-pederşahi); yeri geldiğinde Türkçeden batı dillerine (katkı-contribution, nitelik-kalitatif, manevi-moral, iş psikolojisi-business psychology, işlev-fonksiyon) karşılıklar önerir. Tosun'un önerdiği karşılıkların yazımında da bir düzenlilik görülmez. Kimi zaman batı kökenli karşılıkları özgün yazım biçimleriyle (contibution, efficiency, effectiveness, persuasion, wants,

¹⁴ Örneğin, alanın öncülerinden Koçel'in (2015) dili günümüz ortalamasını yansıtır. Kelimelerin kökeninden çok yerleşikliklerine bakarak organizasyon, örgüt, problem, sorun, unsur, mücadele, aktif, özgüven, ayrıntı kelimeleri bir arada kullanır. Henüz yerleşik olmayan terimlere verdiği karşılıkların anlaşılabilirliği için doğrudan İngilizcelerine yer verir: geribildirim (feedback), koç (coach), kolaylaştırıcı (facilitator), mümkün kılıcı (enabler), destekleyici (sponsor) (Koçel, 2015:90-91).

communication, exceptional); kimi zaman Türkçe telaffuz biçimiyle (prodüktif, kalitatif, rasyonellik, kantite, kontrolör, revizör, spesifik) önerir. Karşılık önerirken bunu kimileyin hem İngilizce hem Fransızca yazım biçimiyle (psychologie, psychology; productivity- productivité); kimileyin batı kökenli kelimenin Türkçe telaffuzuyla İngilizce yazılışı biçiminde (örneğin organizasyon-organization); kimi zaman Fransızca karşılığıyla birlikte (rasyonel-rationnel, içtimai uzuv-corps social) ve kimi zaman Türkçeden Türkçe ve İngilizceye (etkililik-tesirlilik-effectiveness; vazife-duty-ödev) biçiminde yapar (Tosun 1959, 1961, 1984).

Tosun'un bu tarzı disiplinin kuruluşu aşamasında bir ölçüde anlaşılabilir iken son dönem eserlerinde de aynı yolu tutması disiplin dilinin yeterince olgunlaşmadığına, oturmadığına işaret etmektedir.

4.4. Geleneksel Bir Dil Kullanıcısı Olarak Nevzat Eser¹⁵

Nevzat Eser, Fransız geleneğini temsil etmesi, Ankara'da ve Adana'da kurulu akademilerde görev alması ve alanda çok sayıda kitap yazması bakımından diğer kuruculardan ayrılır. Gramer kitabı yazacak kadar Fransızcaya hâkim olmasına karşın disiplin dili konusunda kendisine özel bir görev biçmemiştir. Öyle ki 1960'ların başlarından 1970'lerin sonları arasında disiplin dilinde yaşanan büyük değişime rağmen dil ile ilgili tartışmalara hiç girmemiştir. Eserlerinde nadiren liderlik, büro, organizasyon gibi Batı kökenli kelimeleri kullanırken döneminin ortalama akademik dilini yeğlediği söylenebilir.

Çizelge 8. Nevzat Eser'in Dili

Güvenal ve Eser (1961)	-Planlama, istihisalle ilgili tahminler ve hazırlıklar yapmak demektir. Bu muhtelif faktörler arasındaki durumun istikbalde ne olacağını analizini icap ettirir. -Her ne kadar planlama yukarı kademede idarecilerin vazifesi addolunsa da aşağı kademelerde de planlamaya lüzum vardır. Mühim kararlar vermek selahiyeti yukarı kademede makamlara aitse de alt kademede amirlerin de karar vermeleri gereken meseleler mevcuttur (s.14).
Eser (1964)	-Planlama, istihisalle ilgili tahminler ve hazırlıklar yapmak demektir. ... Plan ise, muhtelif faktörler arasındaki durumun istikbalde de ne olabileceğinin analizler vasıtasıyla tespitidir. -Plan üst kademelerden başlayarak alt kademelere doğru yapılır. Fakat alt kademelerin gereği gibi plan yapabilmeleri için gayenin sarıh olarak tayın ve tespiti icap eder (s.45).
Eser (1973)	-Plan yapmak, üretim ile ilgili tahminler ve hazırlık yapmak demektir. ... Plan ise muhtelif faktörler arasındaki durumun, gelecekte ne olabileceğinin analizler aracılığı ile tespitidir. -Plan üst kademelerden başlayarak alt kademelere doğru yapılır. Fakat alt kademelerin gereği gibi plan yapabilmeleri için gayenin sarıh olarak tayın ve tespiti icap eder (s.127).

¹⁵ Nevzat Eser, İstenografi, Fransız Dili Grameri de dâhil olmak üzere işletme ve iktisadın değişik alanları ile ilgili çok sayıda Fransızca ve Türkçe kitap yazmıştır.

Görüldüğü üzere Eser'in dili 1961'den 1973'e pek değişmemiştir. İstikbal yerine gelecek, istihlal yerine üretim diyerek alanda zamanla oturan kavramları kullanmakta bir sakınca görmediği anlaşılmaktadır. Dahası, diğer yazarların aksine, batı kökenli terimlere zorunlu olmadıkça itibar etmemiştir. Kendisinin yıllar boyunca dilini kökten biçimde değiştirmeden eser vermesi, yukarıda 'öğrenciler anlayamadığı için arı Türkçe kullandıklarını' söyleyen akademisyenlerin gerekçelerinin çok da güçlü olmadığına işaret etmektedir.

4.5. 'Bir Bilginin Dedikleri' ve Dilde 'Hepçi', Kitaplarda 'Derleyici' ve Alanda 'Yenilikçi' Bir Kurucu Olarak Zeyyat Hatipoğlu¹⁶

Hatipoğlu İ.Ü. İktisat Fakültesinden mezun olmasına karşın Alman ekolünün yıldızının solmaya, ABD'ninkinin ise yükselmeye başladığı dönemde tavrını ikinciden yana koymuştur.¹⁷ Bu durumu kitaplarından birinin önsözünde (1964:3) yaptığı 'Kitabın muhtevası çeşitli Amerikan kitaplarından derlenmiştir' açıklamasından anlamak mümkündür. Telif kitaplarının birkaç Amerikan kitabından derleyerek yazdığını bir diğer eserinde şöyle gerekçelenir: '*İşletme Yönetimi ve Organizasyonu*yla ilgili ilk kitabım 1950'lerde basılmıştı. O yıllarda Newman'ın *The Administrative Action* isimli kitabı bu konuda ABD'de en yaygın okutulan ve okunan bir kitaptı. Ben de üst üste basılan kitaplarımda bu kitaptan yararlanıp derlemeler yaptım. 1950'lerden bugüne kadar yıllar geçti. Bu süre içinde her yeni baskısında yeni Amerikan kitaplarında gördüğüm önemli bölümleri kitabıma ekledim' (Hatipoğlu, 1986: VII). Bu 'derleme' hakkı o noktaya uzanır ki, Hatipoğlu anılan kitabının VI. Bölümünü tamamen Mintzberg'in (1979) kitabından özetleyerek yazmakta sakınca görmez (Hatipoğlu, 1986: 77). Ancak belirtmek gerekir ki kendisinin bu kitabı, içeriği, döneminin alandaki en yeni konu ve tartışmalarını içermesi bakımından alanda öncü ve belirleyici bir rol oynamıştır. Kitabın kurgusunun etkisini ardıllarında görmek mümkündür.

Hatipoğlu'nun atıf yapma tarzı da farklıdır. Atıfta bulunmak yerine 'bir bilgine göre' yahut 'bilginlere göre' diyerek, alıntı yaptığı kaynağı belirtmeden konuyu aktarır (Hatipoğlu, 1986): 'Bir iktisatçı firmayı şöyle tarif ediyor... Bir başka iktisatçı işletmeyi şöyle tarif etmektedir (s.4), 'Bazı organizasyon bilginleri, organizasyonların aşağıdaki özelliklerini ortaya koymuşlardır (s.12), 'Bir bilgin bu çabaları şöyle özetlemekte...' (s.21), Bilginler üç çeşit teknolojiyi birbirinden ayırır' (s.154), 'Bir bilgin organizasyondaki iktidarın bağlı bulunduğu etkenleri' (s.167), 'Bilginler otoriteyi aynen iktidarda olduğu gibi üç gruba ayırırlar (s.169),

¹⁶ Hatipoğlu 1977 yılında İTÜ İşletme Mühendisliği Fakültesinin kuruluşuna öncülük etmiştir. İktisat ve işletme konularında kitap yazmıştır. Ayrıntılar için Eren (2004) ve Hatipoğlu'na (1986:IX) bakılabilir.

¹⁷ Bu süreçte İ.Ü. İşletme İktisadi Enstitüsü ile Ford Foundation işbirliğinde Türkiyeli akademisyenler ABD'nin başta Harvard olmak üzere değişik üniversitelerinde doktora sonrası çalışmalar yürüttüler (Oluç, 1972).

‘Karar almayı etkileyebilen kişisel faktörleri bir bilgin şöyle sıralamıştır...’ (s.211), ‘Belirsizliğin ölçülmesi konusunda bilginler şöyle bir ayrım yapar’ (s.213), ‘Bazı kimseler yönetimi şu şekilde ifade ederler...’ (s.234).

Hatipoğlu’nun alan diline ilişkin belirgin bir tavrının olmadığı anlaşılmaktadır. En yeni ve en eski kelimeleri İngilizceleriyle birlikte kullanmaktan sakınmaz. Öyle ki bir yandan ‘tradisyonel organizasyon teorisi’ derken hemen sonrasında ‘istihsal idaresinin temel meseleleri’ ifadelerine yer verir. Yine de 1960’lar ile 1980’lerde yazdığı eserlerde sadeleşmeye doğru dilsel bir dönüşümün izleri belirgin biçimde görülür.

Çizelge 9. Dilde Hepçi ve Sınırlı Bir Sadeleştirme Olarak Hatipoğlu

Hatipoğlu (1964)	Hatipoğlu (1986)
<p>-İyi bir idarecinin vasıfları: Şunu kabul etmek lazımdır ki, bütün teşkilata can veren ve onu muvaffakiyete götüren şey ruhtur. Mekanik olan teşkilata can veren idare sanatı, liderliktir. İyi bir lider, yapılacak şeylerin istenerek yapılmasını temin eder; kontrol ve cezaya lüzum hissettirmez. Lider deyince zannolunmasın ki, işletmenin en büyük şahsiyetini farzediyoruz. Bilakis salahiyet ve mesuliyet bulunan her işletme mensubunda bir dereceye kadar liderlik vasfı aranacaktır (s.29).</p> <p>-Planlama, en umumi manası ile ileride yapılacak işleri önceden tespit etmektir. Zamanımızda işletme idaresinde planlamanın ehemmiyeti her gün artmaktadır. (s.117).</p> <p>-Kontrol büyük ölçüde planlamaya bağlıdır. Modern anlamı ile kontrolün gayesi hadiselerin planlara uyup uymadığını tespit olduğuna göre, plan yapılmaksızın kontrol de olmayacaktır. (s.117).</p> <p>-Politikalar spesifik olmayan umumi ifadelerdir ... Prosedürler ise, muayyen işlerin hangi kronolojik sırada ve ne şekilde yapılacağına dairdir (s.119)</p>	<p>-İyi bir yöneticinin nitelikleri (lider, önder): şunu kabul etmek gerekir ki, bütün organizasyona can veren ve onu başarıya götüren şey ruhtur. İyi bir lider, mekanik olan organizasyona can verir. Lider, yapılacak şeylerin istenerek yapılmasını temin eder; kontrole ve cezaya gerek hissettirmez. Lider deyince işletmenin en büyük kişisinden söz edildiği sanılmamalıdır. Aksine, yetki ve sorumluluğu bulunan her işletme personeline bir dereceye kadar liderlik niteliği aranacaktır (s.159).</p> <p>-Planlama, en genel anlamı ile ileride yapılacak işleri önceden saptamaktır. Zamanımızda işletme yönetiminde planlamanın önemi her gün artmaktadır. (s.35).</p> <p>-Kontrol büyük ölçüde planlamaya bağlıdır. Modern anlamı ile kontrolün amacı olayların planlara uyup uymadığını saptamak olduğuna göre, plan yapılmaksızın kontrol de olmayacaktır. (s.35).</p> <p>-Politikalar spesifik olmayan genel ifadelerdir ... Prosedürler ise, belirli işlerin hangi kronolojik (zaman) sırada ve ne şekilde yapılacağı ile ilgilidir (s.37).</p>

Görüldüğü üzere Hatipoğlu’nun dilinde 20 yılı aşkın sürede görülen ‘sadeleşme’ çoklukla Türkçeleşmiş Farsça ve Arapça kökenli kelimelerin (mana, gaye, hadise, lüzum, vasıf, tespit vs.) terk edilmesi yoluyla yapılmıştır. Batı kökenli kelimelere (kontrol, prosedür, spesifik, kronoloji, lider vs.) dokunulmadığı gibi zamanla bunların sayısı ve kullanım sıklıkları artmıştır. Karşılaştırılan kitaplar bu durumla ilgili çok sayıda örnek sunmaktadır. İdareci yerine yönetici gelmiş ancak lider her ikisini de bastırmıştır. Teşkilat yerine nadiren örgüt demiş ama sonunda organizasyonda karar kılmıştır. İşletme mensubu girmiş, işletme personeli gelmiştir. Bu arada mesuliyet yerine sorumluluk, lüzum yerine gerek, muvaffakiyet yerine başarı demiştir.

Gerçi Hatipoğlu’nun bu tavrında da bir tutarlılık yoktur. Kimi zaman ‘fiil ve eylem’ der, kimi zaman en eski kelimeleri kullanmakta bir sakınca görmez. Dilini sadeleştirmeye çalıştığı kitabında (1986) müeyyide, yaptırım, umumiyetle, genellikle, seviye, düzey, güdü, saik, vasıta,

araç, tanrı vergisi, charismatic, hukuki, legitimate, akılcı, rasyonel gibi kelimeler birlikte yer alırlar. Bu yönüyle bir ‘hepçi’ olduğu söylenebilir. Anlaşıyor ki dile ideolojik değil, bir araç olarak bakmış ve o koşullarda uygun olan kelimeyi (ama muhtemelen kitapları büyük oranda İngilizceden çevrildiği için batı kökenli olanlara öncelik verilmiştir) benimsemiştir.

4.6. Kenan Sürgit ve Çevirilerde Keyfilik¹⁸

Çeviri eserlerle disiplinin kuruluş ve gelişimine katkıda bulunan Kenan Sürgit TODAİ’de çalışmıştır. Kendisi, alanın henüz yerleşmemiş dilinin yanında kamu ile işletme yönetimi ayrımının henüz belirginleştirilemediği bir dönemde aynı eserlere yaptığı farklı çeviriler ile disiplinin geçtiği dilsel dönüşüme etki etmiştir.

Sürgit ‘arı Türkçe’ kullanmayı yeğlemesine karşın ‘anlaşılmayı’ da önemseydiğini vurgulamıştır. İlk çevirilerinden biri ‘Britanya Maliye Nezareti Teşkilat ve Metodlar Dairesi’ tarafından yayınlanan ‘Teşkilat ve Metod İncelemeleri’ (1958) adlı kitaptır. Sürgit (1966) aynı kitabın üçüncü baskısında kitabın yayıncısını ‘İngiltere Maliye Bakanlığı’, adını ise ‘Organizasyon ve Metot Araştırmaları’ olarak değiştirmiştir. Bu baskıda kitabın ilk baskısının başlığındaki ‘teşkilat’ yerine ‘organizasyon’, denmesi zamanın ruhunu yansıtsa gerektir. Ancak ‘incelemeleri’ yerine ‘araştırmaları’ deme gereği duyulması muhtemelen bir çeviri hatasının düzeltilmesidir. Kitabın içeriğinde de düzeltmeler yapılmıştır ki bunun nedeni anlaşılır değildir.

Sürgit’in çeviride keyfiliğine bir diğer örnek, Newman’ın ‘Administrative Action: The Techniques of Organization and Management’ adlı kitabının çevirisidir. Bu kitabı 1970’te ‘Sevk ve İdare’ başlığıyla çevirmiştir. Bu başlık o dönemde disiplinin kavramsal zemininin ne denli kaygan ve değişken olduğunu gösterir. Kitabın adı dört baskısının¹⁹ ilk üçünde farklı çevrilir: 1. baskı (1970) Sevk ve İdare; 2. baskı (1972) İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevk ve İdare; 3. baskı (1979) Yönetim: İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevk ve İdare. Sürgit, 4. Baskıda (1985) başlıktaki sevk ve idare terimlerine dokunmasa da kitabın içeriğinde bu terime artık yer vermez. Öyle ki, 2. baskıda kitabın sonuç bölümünün başlığı ‘Sevk ve İdare Prensiplerinin Uygulanması’ iken 4. Baskıda ‘Yönetim İlkelerinin Yürürlüğe Konması’ olarak değiştirilir. Sürgit’in kitap başlıklarını çevirirken ‘İncelemeleri yerine Araştırmaları’, ‘Uygulanması yerine Yürürlüğe Konması’ demesi ‘arı Türkçe’ karşılıklardan da emin olmadığını göstermektedir.

¹⁸Kenan Sürgit’in çevirilerinin başında W. H. Newman’ın (1972) ‘Administrative Action: The Techniques of Organization and Management’, İngiltere Maliye Bakanlığı Organizasyon ve Metot Dairesi’nin (1958) Teşkilat ve Metod İncelemeleri gelir. Telif eserleri de vardır (Sürgit, 1972; 1978).

¹⁹ ‘Baskı’ da sorunlu terimlerden birisidir: Şu terimlerin kullanıldığına tesadüf ettik: ‘Bası’, ‘Basım’, ‘Baskı’, ‘Basılış’.

Yine de Sürgit (1970: VI), ‘*eserin dilimize çevrilmesinde arı bir dil kullanılmasına itina gösterilmiş, ancak bu kitap aracılığı ile, alışılmamış yeni sözcük ve terimlerin dilimize girmesine öncülük etmek yerine, genel olarak kullanılan ve anlaşılabilir bir söyleyiş biçimi üstün tutulmuştur*’ diyerek Mihçioğlu’ndan farklı bir yol izlemiştir. Kitabın adının Türkçeye çevrilmesinde yaşadığı sorun dışında (anlaşıldığı kadarıyla bunun bir nedeni de kitabın muhataplarının kamu yönetimi öğrenci ve uygulayıcıları olmasına karşın kitapta verilen örneklerin çoğunlukla özel işletmelerden olmasıydı) 1970’te yapılan birinci baskı ile 1985’te yapılan dördüncü baskı arasında dil bakımından çok büyük fark yoktur. Yine de dilinde yabancı kökenli terimlere daha hoşgörülü yaklaştığının izleri görülür.

Çizelge 10. Sürgit’in Arı Türkçesi

<p>1970 Çevirisi: Karar Verme İşlemi: Birçok faaliyet alanlarında planlamanın nasıl’ı ile meşgul olan bir hayli geniş literatür mevcuttur. Hareket etütleri, sistem analizleri, fabrika ve bürolarda yerleşme, pazar araştırması, işçi davranışları etütleri, maliyet etütleri ve benzeri alanlar bu işlerin nasıl yapılacağını gösteren literatüre sahip bulunmaktadır (s.112).</p> <p>Kitaptaki Başlıklarından ve Alt Başlıklardan Örnekler</p> <p>Bir Temel Sosyal Teknik Olarak İdare İdare Prensiplerinin Gelişmesi Teşkilat Yapısı: Operasyonel Sorumluluğun Tayını: İcra Birimlerinin Koordinasyonu İşletmenin Bütün Kısımlarında Tutarlı Hareket Etme</p>	<p>1985 Çevirisi: Karar Verme Süreci: Birçok etkinlik alanlarında planlamanın nasıl’ı ile uğraşan bir hayli geniş literatür bulunmaktadır. Örneğin, hareket etütleri, sistem analizleri, fabrika ve bürolarda yerleşme, pazar araştırması, işçi davranışları etütleri, maliyet etütleri v.b. alanlar bu işlerin nasıl yapılacağını gösteren literatüre sahip bulunmaktadır (s.115).</p> <p>Kitaptaki Başlıklarından ve Alt Başlıklardan Örnekler</p> <p>Bir Temel Sosyal Teknik Olarak Yönetim Yönetim İlkelerinin Gelişmesi Örgüt Yapısı Operasyonel Sorumluluğun Saptanması: Eylem Birimlerinin Koordinasyonu: İşletmenin Tüm Bölümlerinde Tutarlı Hareket</p>
---	--

Kitabın içeriğinde olduğu gibi başlıklarında da terimler yenilenirken genellikle batı kökenliler kalmış, Arapça-Farsça kökenlilere Türkçe karşılıklar bulunmuştur. Teşkilat örgüt; icra eylem, idare yönetim; faaliyet ise etkinlik olmuştur. Ancak sosyal, koordinasyon, sistem, analiz, büro yerinde kalmıştır. Buna karşılık prensip yerine ilke demeyi tercih etmiştir. Üstte belirtildiği gibi, yeri gelmiş arı Türkçeden arı Türkçeye de değişiklikler yapmış ve uygulanması yerine yürürlüğe konması; işlem yerine süreç demiştir. Bu durum kullanılan arı Türkçe sözcüklerin yeterince olgunlaşmadığı ve oturmadığı ve çevirisinden memnun olmadığı saptamalarına haklılık kazandırmaktadır.

5. Değerlendirmeler ve Sonuç

Yukarıdaki bulgu ve tartışmalardan hareketle YO disiplininin oluşumu ve gelişiminde öncü yazarların dile ilişkin yaklaşımları hakkında şu değerlendirmeler yapılabilir:

Eğitim ve toplumsal arkaplanları, dünya görüşleri gibi nedenlerden ötürü disiplinin kurucularının dile yaklaşımlarında birliktelik yahut bütünsellik görülmemektedir. Kimi alan diliyle kimi genel olarak Türk dili ile ilgili kaygılar taşıırken kiminin önceliği anlaşılabilir ve kalıcı olmaktadır. Kimi ise çalışmalarında dilden söz etmez bile. Bunlar, bildiği yahut alışageldiği dile yeri geldiğince ama çoğunlukla batı kökenli olan yeni sözcükler ekleyerek akademik bir dil kurmayı yeğlemiştir.

Disiplin kurucularının işlerinin pek de kolay olmadığı, özellikle karşılık bulmakta zorlandıkları yahut buldukları karşılıktan memnun olmadıkları batı kökenli terimleri Türkçeleştirirken yaşadıkları sıkıntılardan anlaşılmaktadır. Bu terimleri Türkçe telaffuzları ile mi yoksa köken dildeki biçimiyle mi yazacaklardı? Eğer köken dil benimsenecekse Fransızca, İngilizce, Almanca yoksa Latince biçimiyle mi yazacaklardı? Yukarıda örnekleri verildiği gibi bu seçeneklerden her biri denenmiştir. Bu denemeler gelişigüzel yapıldığından bu yazım seçeneklerinden herhangi birini benimseyenlerin kimi önce batı kökenli kelimeyi ardından parantez içinde Türkçe karşılığını verirken, kimileri tersini yapmış, kimileri de her ikisini rastgele yapmakta sakınca görmemiştir. Bu durum metinlere çokça parantez eklenmesini zorunlu kılmış ve ortaya okunması ve anlaşılması güç metinler çıkmıştır. Bu, günümüzde dahi başvuru bir yol olsa da özellikle 1960'lardan sonra yabancı terimleri Türkçeye aktarmak için onların Türkçe telaffuzunu kullanma yolunu seçenlerin çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Produktivite, kontrolör, kantitatif, otomasyon, operasyon gibi terimler bu yolla 'Türkçeleşti'.

Öncü akademisyenlerin dile yaklaşımlarındaki farklılıklara karşın disiplinin bir zamanlar bel kemiğini oluşturan teşkilat, idare, sevku idare gibi kavramların görece hızlı biçimde kullanımdan kalkmasını açıklamak zordur. Gerçi 'sevk idare' farklı yazım biçimleri olan²⁰ bir kavramdı. Dahası kimine göre idare ile eşanlamlı olduğu, kimine göre de ondan farklı olduğu iddia ediliyordu. Bu sorunlu yönleri yazımının 'sevk ve idare' olarak düzeltilmesi ile kısmen çözülsün de kavramın 1980'lerin sonlarından itibaren kullanımdan tamamen kalktığı görülmektedir.

Eğer dille ilgili kaygılar taşıyan disiplin kurucuları kitap, kalem, hatıra gibi halkın dilinde yer alan sözcükler yerine çabalarını dilde karşılığı olmayan kavramlara karşılık bulmaya

²⁰ Bu çalışmada incelenen eserlerde sevk idare, sevkü idare, sevku idare, sevkü idare, sevk idare, sevk'u idare, sevk'ü idare, sevk-ul-idare, sevk-ül-idare, sevk –ve- idare, sevk ve idare yazım biçimlerine rastlanmıştır.

yöneltselerdi günümüzde artık Türkçeleşmiş görülen plan, program, strateji, makro, mikro, teknoloji, CEO, endüstri gibi kavramların yerine oturmuş Türkçe karşılıkları kullanabilecektik; tıpkı denetim, işveren, işgören gibi. Günümüzde hala yeni yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulma konusunda uzmanlara ve kurumsal bir yapıya gerek duyulduğu açıktır. Dahası, disiplinin dil sorunlarını yeni yabancı terimlere Türkçe karşılık bulmak ile sınırlamak doğru olmaz. Zira Türkçeyi konuşma ve yazma konusu daha büyük bir sorundur. Adnan Adıvar'ın (1954) deyişiyle 'Türkçe konuşanlar Türkçeyi konuşamıyorlar'. Alanla ilgili eserlerdeki ifade bozuklukları sadece ihmalden değil, büyük ölçüde Türkçeyi yeterince kullanamamaktan kaynaklanmaktadır (Coşkun, 2009b).

Disiplin dilinin zamanın siyasi ruhundan etkilendiğine ilişkin kanıtlardan yukarıda söz edildi. Dil, özellikle 1940-1980 arasında ideolojik bir çatışma alanına dönüştürüldü. Günümüzde 1970'lerde olduğu gibi, bir akademisyenin dilinden hangi siyasi görüşte olduğunu kestirebilmek artık olanaklı değildir. Bu olumlu bir gelişmedir. Dahası, alanda bazı kitaplarda (örneğin Sargut ve Sözen, 2010) Türkçe karşılık kullanmaya özen gösterilmektedir. Ancak bu özen, ifade ve yazım yanlışlarını hatta metindeki çeviri izlenimini ortadan kaldırmaya yetmiyor. Telif kitaplarda dahi çeviri dilinin baskın olması; çeviri kitaplarda çevirenlerin konuya yeterince hâkim olmayışları, dil konusunu süreklilik gösteren bir soruna dönüştürmektedir²¹.

Akademisyenlerin dile ilişkin yaklaşımlarında eğitim arkaplanının (Fransız, Alma, ABD gelenekleri) belirleyici olup olmadığı açık değildir. Açık olan, disiplinde son evrede ABD geleneğinin egemenliği altına girdiğidir. Öyle ki dilde yenileşmeyi savunanlar ile gelenekçilerin ortak noktaları kimileyin zorunluluktan (örneğin plan, program) ama çoğunlukla keyfi olarak (örneğin ekonomi, organizasyon) İngilizce terimleri yerleşik Türkçe kelimelere tercih etmeleri olmuştur.

Yüksek öğretimin sıkı biçimde kamuya ve dışsal etmenlere (örneğin dünya savaşları, krizler) ve siyasi bağlama duyarlı oluşu nedeniyle aradan geçen yaklaşık 80 yıllık sürede disiplin dilinde hala önemli sorunlar gözlenmesinin bedeli ağır olmuştur. Oturmuş bir dil olmayınca terimler kavramlara dönüşmemiştir. Böylece zihinde doğal karşılığı olmayan terim

²¹ 2000'lerde yazılmış iki kitaptan çeviri konusunda Coşkun (2009b:4) tarafından yapılan alıntılar bu durumu ortaya koymaktadır: '*...ataları İspanyol ve Hintli karışımı olan Latin işçiler... ekonomik ve politik açıdan en kötü durumdaki yerli Hintliler... Bolivya, Peru, Guatemala dışındaki yerli Hintli nüfus...*'

'*Örneğin; maliyet düşürme diğer bir ifade ile maliyet liderliği stratejisi daha kısa vadeli odaklanan, nispeten tahmin edilebilen, kişisel aktiviteyi içeren, kalite çıktı miktarı ve sonuç ile ilgilenen, düşük risk alan davranışlar ile bu davranışları genel işletme stratejisi ile bütünleştiren etkinliği cesaretlendirecek kısıt iş tasarımları, belirli iş tanımları ve kariyer yolları, performans yönelimli kısa vadeli sonuçları, rekabet kararlarını kullanacak pazar payı düzeylerini yakından izleme, daha düşük düzeyde çalışan eğitimi ve gelişimini içeren insan kaynakları stratejilerini gerektirir.*'

ve ifadeler (örneğin mavi okyanus stratejisi, kraliçe arı sendromu) aracılığıyla iletişim kurmaya çabalayan akademisyenler, bunlara ortak içerik atfedemedikleri için, aslında aynı kelimeleri kullanan ama aynı dili konuşmayan bir topluluğa dönüşmüşlerdir.

Kimi çeviri kitapların dillerinin öğretiliğine karşın, telif kitapların baskın özelliği, birkaç yabancı kitaptan derlendikleri izlenimi vermeleridir. Zaten Hatipoğlu bunu dürüstçe dile getirmiştir. Bu durum kuruluş aşaması için kısmen anlayışla karşılanabilir, ancak benzeri uygulamalara günümüzde hala rastlanması kabul edilebilir değildir. Artık akademisyenler çalışmalarında özgünlüğe daha özen göstermelidirler.

Çizelge 11. Eserleri İncelenen Akademisyenlere ve Disiplin Diline Katkılarına İlişkin Özet Bilgiler

Yazar	Dile Yaklaşımı	Sonuç
<i>Cemal Mithçoğlu</i>	Alanın kurucuları arasında dil kaygısı ve arı Türkçe, iddiası ve pratiği en güçlü olanıdır. Zaman içinde dilinin Osmanlı Türkçesi, sade Türkçe ve köktenci arı Türkçeye evrildiği görülmektedir. Türkçesinin kısmen siyasi gelişmelerden etkilendiği söylenebilir. Sadeleştirmede öncelikle Arapça-Türkçe kökenli kelimelere karşılık aramıştır. Arılaştırmada ise yalnızca alanla ilgili değil, Türk dili için bir savaşım vermeye çalışmıştır. Bu evrede batı kökenli terimlere de arı karşılıklar bulmuştur. 1980 darbesi sonrasında dilde köktencilikte bir yatışma olduğu ve arı olmayan kelimeleri az da olsa tekrar kullanmaya başladığı görülür.	Tutarlı bir <i>arı Türkçeci</i> . Hem Türk Diline hem de alan diline katkı yapmayı amaçlamıştır.
<i>Mehmet Oluç</i>	Disiplin dili kurma kaygısı var. Farsça-Arapça kökenli kelimeler yerine arı Türkçe karşılıkları ölçülü biçimde kullanmış. Batı kökenli terimlere görece hoşgörülü. Siyasi gelişmelerin dilini etkilediği söylenebilir.	<i>Duru Türkçeci</i> . Anlaşılmayı önemsiyor. Batı kökenli kelimelere daha hoşgörülü.
<i>Kemal Tosun</i>	Disiplin dilinin oluşturulması konusunda bir iddiası yoktur. Kelimeleri seçerken kökenlerine çok dikkat ettiği söylenemez. Zaman içinde Arapça-Farsça kökenli kelimeleri eleyerek yerlerine az sayıda 'arı Türkçe' çok sayıda batı kökenli terim eklemiştir. Yazımında en göze batan özellik sözcüklerinin Türkçe yahut Frenkçe karşılıklarını parantez içinde vermesidir.	<i>Hepçi</i> . Yeri geldiğinde sadeleşmeden söz etse de belirgin bir dil tavrı yok.
<i>Zeyyat Hatipoğlu</i>	Alan dili kurma kaygısı yok. Dili en keyfi biçimde kullanan disiplin kurucularındandır. Aynı cümlede en eski kelimeleri, arı Türkçe sözcükleri ve yabancı terimleri kullanmakta sakınca görmez. Yine de dilinin zaman içinde sadeleştiği, kimi eski Türkçe kelimelerin yerine arı Türkçe sözcükleri benimsediği ama bu süreçte eserlerinde yabancı kökenli terimlerin arttığı söylenebilir. Dil ile siyasi gelişmeler konusunda bir bağlantı görülmemiştir.	<i>Hepçi</i> . Sadeleşmeye yatkın ancak genel olarak yabancı kökenli kelimelere eğilimli.

Nevzat Eser	Muhafazakâr ve tutarlı bir dil kullanımı. Yerleşik yeni kelimeleri kullanmaktan kaçınmama. Batı kökenli terimlerden olabildiğince uzak durma.	<i>Türkçeci</i> Batı kökenli kelimelerden uzak.
Kenan Sürgit	Disiplin diline katkısı çeviri eserleriyle. Dile ilişkin kaygı ve iddiası arı Türkçeden yanadır. Çeviri dilinde keyfiliği öne çıkmaktadır. Aynı çeviri kitapların farklı basımlarında sadece benimsenen sözcükleri değil kitap adı ve cümlelerde de farklılıklar görülür. Zaman içinde dili sade Türkçeden arı Türkçeye evrilmiştir.	<i>Tutarsız, Arı Türkçeci.</i> Batı kökenli terimlere ayrıcalık. Çeviride keyfilik.

Çizelge disiplin diline ilişkin akademisyenlerin benimsedikleri yaklaşımlarda bir tutarlılık olmadığını göstermektedir. En belirgin ortak yönleri, Cemal Mıhçıoğlu'nun bir dönemini ve Nevzat Eser'i istisna tutmak koşulu ile, batı kökenli terimlere olan hoşgörüleridir. Bu bazan abartılmış ve 'iyi akademisyen olmanın' göstergesine dönüştürülmüştür. Oysa 'Türkçeleştirmek' çabalarına tam da bu noktada gerek vardır. Sadeleştirmek adına Türkçeleşmiş terimlere savaş açmak yerine her disiplinin kendine özgü gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde Türkçe karşılıklar aranmalıydı.

5.1. Kısıtlar ve Öneriler

Araştırma yalnızca YO disiplini üzerinden ve sınırlı sayıda kitap ile yürütülmüştür. Benzeri çalışmalar İşletme alanının diğer disiplinleri (pazarlama, üretim, muhasebe, finans gibi) ve YO'nun alt disiplinleri (İKY, strateji, örgüt kuramları, örgütsel davranış) için yapılabilir. Yeni çalışmalarda belli tarihsel evrelere odaklanılabilir. Örneğin 1940'lar, 1960'lar ve 1970'ler dil tartışmalarının oldukça siyasallaştığı dönemlerdir. Bu dönemlerde genel siyasi iklim ile akademik dilin etkileşimi incelenebilir.

Yine 1950'ler hem demokrasiye geçişi hem ekonomide merkezi planlamadan piyasa mantığına geçişi hem de yüksek öğrenimde Alman geleneğinden ABD sistemine geçişe denk gelmektedir. Bu durumun akademik kurumların gelişimine etkilerine odaklanılabilir. Buna bağlı olarak farklı arkaplana sahip akademisyenlerin bilimsel tutumları hakkında çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, farklı kurumsal tarzlar, örneğin Ankara Siyasal, TODAİE, İ. U. İşletme İktisadi Enstitüsü, ODTÜ karşılaştırmalı bir mantıkla incelenebilir. Özellikle eğitim dili İngilizce olan ODTÜ'nin 1960 ve 1970'lerdeki Türkçe yayınlarında arı Türkçe kullanmaya öncülük etmesinin gerekçeleri üzerinde durulabilir. Hatta Ankara Siyasal ile TODAİE'de 'kamu yönetimi' ile 'işletme yönetimi' arasındaki farktan kaynaklı dilsel sorunlar (bunu özellikle Sürgit'in ve Mıhçıoğlu'nun çeviri kitapları üzerinden yapmak mümkündür) ele alınabilir. Yine daha az sayıda yazarın tüm eserleri üzerinden dilsel dönüşümlerine ilişkin tartışmalar yapılabilir. Ayrıca, İstanbul ve Ankara dışında Adana, Erzurum, Bursa, Trabzon,

Konya gibi illerde alanın dilsel gelişimini ele alan çalışmalar yararlı olacaktır. Son olarak, günümüzde alanda tanınırlığı yüksek ders kitaplarının (örneğin en az beş baskı yapanların) dil ve içerik olarak hangi kurucu yazarlardan nasıl beslendikleri (Örneğin ilk bakışta Erol Eren'n Hatipoğlu'ndan güçlü biçimde etkilendiği sezinlenmektedir), basmakalıp ifadelerin (klasikler kapalı sistemi benimser, insan unsuruna önem vermezler gibi) disiplin içerisinde nasıl sorgulanmadan yeniden üretildiği gibi konularda çalışmalar yararlı olacaktır.

Kaynakça

- Adıvar, A. A. (1954). *Hakikat Peşinde: Emeklemeler*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1975). *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*. Ankara: TDK Yayınları.
- Alkan, İ. (1937). *İşletme Ekonomisi*. Ankara: Köyhocası Basımevi.
- Arslan, S. (2018). *Örgütsel Meşruiyet ile Örgütsel Dil Arasındaki İlişkinin Kurumsal Kuram Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü.
- Atay, O. (2005). *Bir Bilim Adamının Romanı*. 24. Baskı, İstanbul: İletişim.
- Benton, T. ve Craib, I. (2018). *Sosyal Bilimler Felsefesi: Toplumbilimsel Düşüncenin Felsefi Temelleri*. (Çev: Ü. Tatlıcan ve B. Binay), 5. Baskı, Bursa: Sentez.
- Berkman, A. Ü. (2009). *Türk Yönetim Yazını ve Türkiye’de Yönetim - Örgüt Alanının Gelişimi: 1990 Yılı Sonrası (Nereden Nereye)*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(1), 13-24.
- Britanya Maliye Nezareti, Teşkilat ve Metod Dairesi, (1958). *Teşkilat ve Metod İncelemeleri*. (Çev. K. Sürğit), Ankara: TODAİE.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Coşkun, R. (2009a). Yönetim-Organizasyon Ders Kitaplarında Biçim ve İdeoloji. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 239-258.
- Coşkun, R. (2009b). Türkiye’de İnsan Kaynakları Yönetiminin Alanı: İKY Ders Kitapları Üzerinden Bir Tartışma. *17. Ulusal Yönetim Organizasyon Kongresi*, Eskişehir.
- Coşkun, R. (2020). Klasik Yönetim ve Kapalı Sistem mi? 1925 Yılından Önce Yazılmış Yönetim Ders Kitaplarında Açık Sistem İmalatları, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15 (1), 119-140.
- Coşkun, R. (2022). Nitel Araştırmalarda Sorunlar: Seçilmiş Makalelerin Eleştirel Bir İncelemesi ve Bazı Öneriler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (1), 165-189.
- Dilaçar, A. (1969). *Türkiye’de Dil Özleşmesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Dirlik, S. (2016). Bakmak ya da Görmek: Türk Yönetim Yazınına İnceleyen Çalışmaların Seyri, *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 79-132.
- Efeoğlu, E. (2011). Tutumbilim ile Yazın. *Milli Eğitim*, 191/Yaz, 55-67.
- Eren, E. (2004). Çok Kıymetli ve Sevgili Hocam Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu. *Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu’na Armağan*. (Ed. T. Gürsoy), İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Eser, N.İ. (1964). *İşletmelerde İdarecilik ve İnsan Münasebetleri*, Ankara: Özel Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu, yayın no:1.
- Eser, N. İ. (1973). *Genel İşletme İktisadi Dersleri: Cilt I. 2. Baskı*, İstanbul: Güven Matbaası.
- Güvenal, S. N. ve Eser, İ. N. (1961). *Ticaret ve Sanayi İşletmeleri ile Bankalarda Sevki İdare*. İktisadi ve Ticari İlimler Neşryatı, Ankara: Mars Matbaası.
- Hacıeminoğlu, N. (1977). *Türkçenin Karanlık Günleri*, 4. Baskı, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Hatipoğlu, Z. (1964). *İşletmelerde Organizasyon*, İstanbul: Anıl Yayınevi.
- Hatipoğlu, Z. (1986). *İşletmelerde Yönetim, Organizasyon ve Personel Davranışı. Temel Araştırma Yayınları*, İstanbul.
- Hirsh, E. (1985). *Hatıralarım: Kayser Dönemi-Weimar Cumhuriyeti-Atatürk Ülkesi. Zaman Sınırlarını Aşan Bir Hayat Hikâyesi*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Iliffe, R. (2016). *Bir Disiplinin Gelişim Hikayesi: Bilim Tarihi*. Antalya: Lotus.
- İngiltere Maliye Bakanlığı Organizasyon ve Metot Dairesi (1966). *Organizasyon ve Metot Araştırmaları*. (Çev. K. Sürğit), 3. Baskı, Ankara: TODAİE.
- Kırkbeşoğlu, E., Sözen, H. C. ve Kurt, E. (2015). Türkiye’de Örgüt Kuramı Çalışmalarının Bibliyometrik Profili: Atıf Ağlarının Dönemsel Karşılaştırılması. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52, 109-136.
- Kingsbury, J. B. ve Mihçioğlu, C. (1954). *Türk Devlet Teşkilatında Personelin Yetiştirilmesi Hakkında Rapor*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Doğu Ltd. O. Matbaası.
- Koçel, T. (2015). *İşletme Yöneticiliği*. 16. Baskı, İstanbul: Beta.
- Kurt, M. ve Demir, K. (2015). İşletmecilik Tarihi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi: Osmanlı Sanayileşmesi ve Fabrikalar. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 114-139.
- Mendeş-Pekdemir, I., Sözüer, A., Toplu-Yaşloğlu, D. ve Ceran, E. B. (2016). Yönetim ve Organizasyon Yazını Üzerine İnceleme: Bir Anabilim Dalı Akademisyenlerinin 2005-2014 Yılları Arasındaki Yayınları. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 45 (özel sayı), 81-93.
- Mihçioğlu, C. (1955). *Personel İdaresinde Beşeri Münasebetler*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Mihçioğlu, C. (1958). *Personel İdaresinde Beşeri Münasebetler*. 2. Baskı, Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Mihçioğlu, C. (1983). *Özkaynakça: Bir Deneme*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:

- Newman, W. H. (1970). *İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevk ve İdare*. (Çev. K. Sürğit), Ankara: Sevinç Matbaası.
- Newman, W. H. (1972). *İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevk ve İdare*. (Çev. K. Sürğit), 2. Bası, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Newman, W. H. (1979). *İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevk ve İdare*. (Çev. K. Sürğit), 3. Bası, Ankara: TODAİE.
- Newman, W. H. (1985). *Yönetim: İşletmelerde ve Kamu Yönetiminde Sevk ve İdare*. (Çev. K. Sürğit), 4. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Oluç, M. (1959). *İşletme Organizasyonu ve Sevku İdaresi Birinci Cilt*. İstanbul: Sermet Matbaası
- Oluç, M. (1963). *İşletme Organizasyonu ve Yönetimi Birinci Cilt*. 2. Basım, İstanbul Üniversitesi.
- Oluç, M. (1972). İşletme Fakültesinin Kuruluş ve Gelişmesi. *İÜ İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Oluç, M. (1969). *İşletme Organizasyonu ve Yönetimi Birinci Cilt*. 3. Basım, İstanbul: Duran Ofset.
- Oluç, M. (1978). *İşletme Organizasyonu ve Yönetimi Birinci Cilt*. 4. Basım, İstanbul: Duran Ofset.
- Öz-Alp, Ş. ve Artan, Ş. (1977). *Türkiye’de Yayınlanmış İşletmecilik Kitapları*. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını.
- Özen, Ş. (2001). Türk Yönetim/Organizasyon Yazınında Yöntem Sorunu: Kongre Bildirileri Üzerine Bir İnceleme. *Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 89-118.
- Özkuş, A. S. ve Şatırcı, H. (2020). Metin Sadeleştirme Bağlamında Yönetim Kitapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: İşletme Organizasyonu ve Sevku İdaresi (1959) ve İşletme Organizasyonu ve Yönetimi (1963). *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11 (27), 381-402.
- Sayer, A. (2016). *Sosyal Bilimde Yöntem: Realist Bir Yaklaşım*. (Çev. S. Gürses), İstanbul: Küre Yayınları.
- Sevk ve İdare Dergisi (1975). Yazar (Kemal Tosun) Hakkında. *Sevk ve İdare Dergisi*, 78 (Şubat), s.11.
- Simon, H. A. Simithburg, D. W ve Thompson, V. A. (1966). *Kamu Yönetimi: Birinci Kitap*. (Çev. C. Mihçioğlu), Ankara: TODAİE.
- Simon, H. A. Simithburg, D. W ve Thompson, V. A. (1967). *Kamu Yönetimi: İkinci Kitap*. (Çev. C. Mihçioğlu), Ankara: TODAİE.
- Simon, H. A. Simithburg, D. W ve Thompson, V. A. (1968). *Kamu Yönetimi: Üçüncü Kitap*. (Çev. C. Mihçioğlu), Ankara: TODAİE.
- Simon, H. A. Simithburg, D. W ve Thompson, V. A. (1973). *Kamu Yönetimi*. (Çev. C. Mihçioğlu), 2. Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi. SBF Yayınları.
- Simon, H. A. Simithburg, D. W ve Thompson, V. A. (1980). *Kamu Yönetimi*. (Çev. C. Mihçioğlu), 4. Basım. Ankara: Ankara Üniversitesi. SBF Yayınları
- Simon, H. A. Simithburg, D. W ve Thompson, V. A. (1988). *Kamu Yönetimi*. (Çev. C. Mihçioğlu), 5. Basım, Ankara: Ankara Üniversitesi. SBF Yayınları
- Sürğit, K. (1972). *Türkiye’de İdari Reformlar*. Ankara: TODAİE.
- Sürğit, K. (1978). *Organizasyon ve Metod Hizmeti*. Ankara: TODAİE.
- Timurtaş, F. (1964). Dil Davası ve Ziya Gökalp. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0 (5), 71-105.
- Timurtaş, F. K. (1979). *Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: Umur Yayınları.
- Tomanbay, M. (2001). İktisat bilimi ve son ekonomik kriz, *Ekonomik Yaklaşım*, 12(41), 39-50
- Tosun, K. (1959). *İşletme Sevk –ve- İdaresinde Kontrol ve Revizyon*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Tosun, K. (1961). *İşletme ve Müesseselerde Sevk ve İdare Prensipleri ve Politikası*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
- Tosun, K. (1984). *İşletme Yönetimi*. İstanbul: Mars Yayınları.
- Tosun, K. (1990). *Yönetim ve İşletme Politikası*. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yay.
- Üsdiken, B. (2003). Türkiye’de İş Yapmanın ve İşletmenin Akademikleştirilmesi, 1930-1950. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(01), ss.119-147.
- Üsdiken, B. (2004). The French, the German and the American: Higher Education for Business in Turkey, 1883-2003, *New Perspectives on Turkey*, 31 (Fall),5-38.
- Üsdiken, B. ve Erden, Z. (2001). Örnek Alma, Mecbur Tutulma ve Geçmişe Bağımlılık: Türkiye’deki Yönetim Yazınında Değişim. *Amme İdaresi Dergisi*, 34 (4):1-31.
- Yavuz, M. (2011). Yönetim Bilimlerindeki Yeri ve Özgün Katkıları ile Cemal Mihçioğlu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (01), 161-187.
- Zaim, S. (2007). İ.Ü. İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünün Tarihçesi ve Gelişimi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 52, 321-336.

EXTENDED SUMMARY

The Construction of a Disciplinary Language: An Examination of the Linguistic Development of the Discipline of 'Management and Organization'

This study aims to describe what kind of linguistic transformation has been experienced during the formation and development of the discipline of management and organization, which has emerged as a sub-field of the business administration area in Türkiye since the 1950s. As the linguistic discussions in Türkiye have been a major and highly politicized issue since the 1930s, this study assumes that universities, without a deep-rooted history and scientific tradition, are significantly influenced by political developments, which has a negative impact on the formation of scientific fields and disciplines in the long run. From this point of view, Türkiye offers a unique case. The establishment of universities in Türkiye and the realization of the alphabet and language revolutions were chronically very close to each other. In other words, universities as newly established institutions in the 1930s had to deal not only with the institutional problems but also with other obstacles such as adopting the new alphabet and language policies and, accordingly, producing new educational materials for all disciplines and acting in line with the governing party's ideology and rules. Moreover, the language issue was the subject of political rather than scholarly debate, especially until the 1980s. These linguistic tensions were an important problem in the transition of scientific fields and disciplines from the phase of creating their own languages and transmitting knowledge to the phase of localization, reproduction, and transmission at the international level. Although the subject is so important and unique, and the discipline of management and organization has been studied so much in the field of business administration, there have been almost no studies of the problems encountered in establishing and developing the language of the discipline.

In order to realize the aim of the study, first generation academicians, who can be considered the founders of the field of business administration and the discipline of management and organization, were identified. Afterwards, among these founders, those who had been the authors or the translators of the basic books of the discipline that were published more than once from the 1950s to the 1980s were identified. In addition, care was taken to ensure that these authors represent both Istanbul and Ankara universities and, if possible, higher education institutions outside these cities.

In accordance with the given criteria, selected books by Cemal Mıhçıoğlu, Mehmet Oluç, Kemal Tosun, Zeyyat Hatipoğlu, Nevzat Eser, and Kenan Sürgit were included in the study in order to be reviewed and examined. All these academics have written works on the discipline of management and organization that were published in different time periods. They represent well-known universities and higher education institutions in Türkiye and have made important contributions to the discipline by authoring or translating books that shaped the formation of the discipline. For instance, Cemal Mıhçıoğlu worked at Ankara University, TODAİE, and METU. His major work on the field was published in two editions in 1955 and 1958. Additionally, the book he translated (Simon et al.) were published in 1966, 1973, 1980, and 1988. Mehmet Oluç worked at Istanbul University and its affiliated unit, the "Institute of Business Economics." His book, which is reviewed in this study, was published four times: in 1959, 1963, 1969, and 1978. Likewise, Kemal Tosun, who worked as a faculty member at Istanbul University, was a prominent actor in the discipline of management and organization. Three of his books that were published in 1959, 1961, and 1984 were examined. Zeyyat Hatipoğlu, representing Istanbul Technical University's Business Engineering Faculty, published in both economics and business administration areas. His two books, published in 1964 and 1986, are reviewed for the purpose of this study. The books of Nevzat Eser, who was the dean of the Adana Commercial Sciences Academy, were published in 1961 (with Güvenal), 1964, and 1973, and are also reviewed. Lastly, Kenan Sürgit, who was a manager and lecturer at TODAİE and translated Newman's prominent management book that was published in 1970, 1972, 1979, and 1985, is also included in the study.

The research pattern of this study can be named "document analysis." This research pattern covers the stages of collecting and analyzing data, interpreting findings, and drawing inferences. Findings are organized with a certain systematicity. Document analysis differs from traditional content analysis in that it is mostly done with direct quotations and allows the researcher to justify inferences with quotations.

Initially, the authors were sorted by considering the dates of the publications of their textbooks. Mıhçolu's earliest publications date from 1955 and 1958, so we started with his books. In our examination, first of all, we tried to determine the thoughts of the authors about the Turkish language in general and the language of the field of business administration and the discipline of management and organization in particular. Then, we aimed to understand how the language the authors used in their books evolved over time by considering the words they preferred to use. Here, depending on the relevant literature, we identified three categories of the usage of Turkish: the "Ottoman/Old", "Living/Traditional," and "Pure/Limpid." During our analysis, we identified a fourth category that we named "any/all/Turkish." During our examination of the books, we have observed that some authors have randomly used Arabic, Persian, Pure Turkish, French, and English-origin words in the same works and sentences, and therefore this category has been created. In addition, we tried to understand if there was a linkage between the

language policies of the governing parties and the linguistic preferences of the authors, as between the 1940s and 1980s, language was one of the hottest political issues in Türkiye.

Our findings suggest that there are some differences and similarities in the approaches of each academician to the Turkish Language and the language of the Management and Organization discipline. Moreover, it has been determined that the attitude of the political power towards language has some effects on the language of the academicians, albeit partially. It is certain that Mihçioğlu had been adopted the most fundamentalist approach to the language. His approach to the language differed fundamentally in each decades, in the 1950's, 1960s, and 1970s. Associating himself with some prominent social democrat and left-wing political figures such as Bulent Ecevit who were pioneering the revolution of Turkish language who were labelled as "pure Turkishists" Mihçioğlu and his friends were continuously fabrications new words in order to not use any words that originated from Arabic, Persian or any western languages but "pure Turkish". In this period Mihçioğlu produced words not only for the discipline of business and organization but for all areas of the Turkish language. So much so that the books he wrote or translated in the 1950s and 1960s are much more understandable today than his works in the 1970s. A partial softening was observed in Mihçioğlu's approach to language after the 1980 Military Coup.

Apart from Mihçioğlu, Mehmet Oluç is the most assertive in establishing a disciplinary language. Despite the fact that many of the new disciplinary terms he proposed in the 1960s were never accepted by the public or academics, a number of them have been in use since. Although the pure Turkishism movement in the 1960s and 1970s had an impact on Kemal Tosun, Zeyyat Hatipoğlu and Kenan Sürgit, it can be said that their sensitivity to language is at a lower level. Nevzat Eser, on the other hand, never entered the political debates in the field of language, and there were very limited changes in the language of his works. If we talk about what the authors have in common, they all show more tolerance for Western-based terms than others. This may be due to the fact that the field and the discipline were so nascent that it was easier to use discipline-specific western words than to create a Turkish counterpart to them.

All of these issues persist to this day, preventing the discipline from developing a common language and achieving similar meanings for concepts. Today, it is still possible to sense the effect of translation in even copyrighted works. It is very difficult for researchers, even from the field, to properly understand the languages of most of the translated books and, on many occasions, the books that are authorized by Turkish academics.

Unfortunately, the Turkish language has not been able to complete its institutional and natural development due to being in the middle of political debates for many decades. This creates a national language problem that includes all national units and institutions, educational institutions, and individuals. Individuals who cannot use their own language effectively feel more secure while expressing themselves in their broken foreign language. In order to overcome these problems, more studies on disciplinary language are needed.